

W.K.B. Koning (red.)

TAALBEHEERSING IN THEORIE EN PRAKTIJK

*Lezingen van het VIOT-taalbeheersingscongres
gehouden op 28, 29 en 30 augustus 1984
aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg*

1985

FORIS PUBLICATIONS

Published by:
Foris Publications Holland
P.O. Box 509
3300 AM Dordrecht, The Netherlands

Soul Distributor for the U.S.A. and Canada:
Foris Publications U.S.A.
P.O. Box C-50
Cinnaminson NJ. 08077
U.S.A.

De uitgave van deze bundel is tot stand gekomen met financiële en administratieve ondersteuning van de Vereniging Interuniversitair Overleg Taalbeheersing (VIOT) en de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit te Leiden.

ISBN 90 6765 130 3

© 1985 By the authors

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording, or any information storage and retrieval system, without permission from the copyright owner.

INHOUD

Voorwoord

ARGUMENTATIETHEORIE & RETORICA

- 1 Frans van Eemeren
Argumentatie in wisselend perspectief; een overzicht van bijdragen aan Argumentatietheorie & Retorica 3
- 2 Henk Pander Maat
De gecompliceerdheid van informele discussies 13
- 3 Agnes Verbiest
Niet-direct taalgebruik en redelijkheid van conversationele discussies 22
- 4 Cees Braas, Francisca Jungslager en Ron Oostdam
Empirisch onderzoek naar de identificatie van argumentatie 29
- 5 Roel de Vrijer
Ontbrekende premissen 38
- 6 Agnes Haft-van Rees
Relevantie van uitingen in argumentatieve teksten 46
- 7 Frans van Eemeren en Tjark Kruiger
Het identificeren van argumentatieschema's 55
- 8 Ruurd Overeem
Het gebruik van quasi-logische redeneringen in het juridisch discours 67
- 9 Erik van der Spek
Argumentatie-analyse met behulp van conversationele beginselen 76
- 10 Rob Winkelmeijer
De cirkelredenering als zinvolle discussiebijdrage, oftewel: discussie is strijd, maar strijd waartegen? 85
- 11 Rob Grootendorst
De vele gezichten van de stroman 95
- 12 Antoine Braet
De normatieve kern van de klassiek-retorische argumentatieleer 106
- 13 Paul van den Hoven
Het redelijkheidsbegrip binnen een praktische argumentatietheorie 113
- 14 Erik Krabbe
Argumentatie in formele discussies 120
- 15 Arend Soeteman
Juridische argumentatie 129

- 16 Maarten Henket
Interpretatie en verandering van regels 138
- 17 Eveline Feteris
Discussieregels in het recht; regels voor het naar voren brengen van standpunten in een sociale verzekeringsprocedure 145

CONVERSATIE-ANALYSE & SOCIOLINGUIÏSTIEK-

- 18 Jan Berenst
Stereotypering in conversaties 157
- 19 Maarten Brackel
Het model voor conversatie-analyse van Edmondson 167
- 20 Tieme van Dijk
Over robots en beleefdheid 177
- 21 Titus Ensink
Kennis van de context 185
- 22 Ton van der Geest
Leiderschapstijlen: autoriteit en afstand als kenmerkende dimensies voor het taalgebruik 195
- 23 Hanneke Houtkoop-Steenstra
Voorstel/acceptatie-sequenties in telefoongesprekken 204
- 24 Frank Jansen
Tweeërlei beleefdheid in wegwijs gesprekken 215
- 25 Peter van Lint
De socioretorica van het politieverhoor 225
- 26 Johan Mönnink
De interactieve waarde van sprekerssignalen 233
- 27 Rob Rombouts
Locale connecties in interviews: de produktie van feiten in vraag/antwoord-sequenties 242
- 28 Marca Schasfoort
Een sociolinguïst als filmtoeschouwer; overwegingen bij de paradoxale positie van de filmtoeschouwer als 'geadresseerde af luisteraar' 249

TAALBEHEERSING & PSYCHOLOGIE

- 29 Egbert Assink
Leerpsychologie en spellingonderwijs; een vergelijking van instructieprocedures voor de werkwoordspelling 261
- 30 Gerard Verhoeven
Wat denkt de speller? 272
- 31 Gijs Beukhof
Structurering van teksten: de elaboratietheorie 282
- 32 Gerrit van Dam en Michèle Brinkerink-Carlier
Het onthouden van 'verrijkte' teksten 290

- 33 Paul Looijmans en Anne Rube
Enkele problematische aspecten van leren-uit-teksten 298
- 34 Herre van Oostendorp en Jan-Bernard van Doorn
Verwerkingsstrategieën bij het lezen van verhalen 307
- 35 Joan Peeck
Beïnvloeden 'mismatched' plaatjes het onthouden van een tekst? 317
- 36 Rob Schoonen en Ton Wolf
Lezen: vaardigheid en proces; een empirisch onderzoek naar lezen als taalvaardigheid en als cognitief proces 326
- 37 Henk Blok
De ontwikkeling van een functionele taaltoets voor eindleerplichtige leerlingen van het LBO en MAVO 335
- 38 Kees de Glopper
Training van opstelbeoordelaars: effecten en problemen 345
- 39 Ton Hendrix en Piet Sanders
Analytische beoordeling van de samenvattingsopdracht C.S.E. Nederlands voor het VWO 353
- 40 Jan Binne Hoeksma
Opstelbeoordeling met lijnen en getallen 362
- 41 Henk Kreeft
Een beschrijvingschema voor tekstbegripvragen 370
- 42 Rob van Krieken
Hoe zou een centraal examen in leesvaardigheid er uit kunnen zien? 378
- 43 Bert Meuffels
Het beoordelen van opstellen: dimensioneel of typologisch? 386

TAALBEHEERSINGSONDERWIJS

- 44 Bas Andeweg en Joep Jaspers
"De conclusie verzin ik aan het eind wel"; een exploratief onderzoek naar de beginsituatie van eerstejaars studenten Nederlands met betrekking tot het plannen van schrijftaken 395
- 45 Peter Burghouts en Jos Schilleman
Het affect als motor voor schrijven 405
- 46 Wim Drop
Problematiseren als inventio-principe 410
- 47 Rudolf Geel
De pen is een licht voorwerp 416
- 48 Reinhilde Haest
Taalvaardigheidsonderwijs: meer dan een dubbele opdracht? 424
- 49 Gert Rijlaarsdam
Wat leren leerlingen ervan volgens eigen zeggen?; Effecten van leerlingen-respons, gemeten aan zelfrapportages 429
- 50 Francis van Soest
Hoe kom ik achter mijn bureau; over schrijfangst en uitstelmechanismen-

- 51 Jan van der Staak en Egbert Woudstra
Schriftelijke taalbeheersing in het technisch wetenschappelijk onderwijs 447
- 52 Truus van den Heuvel en Theo Rensman
Case studies inzake verbetering van leesonderwijs in het voortgezet onderwijs 455
- 53 Ton Vallen en Anne Kerkhof
Beheersing van het Nederlands en doorstroming lager onderwijs/voortgezet onderwijs bij kinderen uit etnische minderheidsgroepen 463

TAALBEHEERSING IN ORGANISATIES

- 54 Kees Beerthuizen
Argumentatietheorie en public affairs – een indruk van de praktijk en enige ethische voetnoten 477
- 55 Bart van den Dobbelen en Toos van der Smit
Taalbeheersers in organisaties 485
- 56 Thijs Homan en Paul Looijmans
Organisatiekenmerken en communicatieproblemen; een aanzet tot een contingency-benadering 495
- 57 Carel Jansen
Lezersproblemen bij instructieve voorlichting 504
- 58 Michaël Steehouder
De volgorde van instructies 513

DIVERSE ONDERWERPEN

- 59 Jan Renkema
Taalgebruik en tekstwetenschap 525
- 60 Wim van Calcar
Grammatica: geweten voor taalbeheersers 535
- 61 Sjef Klinkenberg en Willem Spee
Beeld en geluid in informatieve televisieprogramma's; analyse van een journaal item 544

Lijst van medewerkers

VOORWOORD

Deze bundel bevat de – publiek gemaakte – teksten van de lezingen die gehouden zijn op het Taalbeheersingscongres van de Vereniging Interuniversitair Overleg Taalbeheersing (VIOT), op 28, 29 en 30 augustus 1984 aan de Katholieke Hogeschool te Tilburg. Het VIOT-congres wordt driejaarlijks georganiseerd met het doel vakgenoten en belangstellenden in de gelegenheid te stellen kennis te nemen van lopend en afgerond onderzoek op het terrein van de studie van taalgebruik en taalvaardigheid. De verslagen van de voorgaande congressen werden in 1978 en 1981 in eigen beheer uitgegeven door de VIOT, respectievelijk in samenwerking met de Katholieke Hogeschool Tilburg en de Technische Hogeschool Twente.

Dat deze congresbundel nu als handelseditie kan verschijnen, illustreert de nog steeds toenemende belangstelling voor het vak Taalbeheersing; het groeiende aantal bezoekers en de verdubbeling van het aantal lezingen (67 tegen 36 in 1981) wijst eveneens in die richting. Ook in kwalitatieve zin is er een duidelijke vooruitgang merkbaar. In het bijzonder de bijdragen over *argumentatietheorie* en *tekstverwerking* laten zien dat er een vruchtbare wetenschappelijke discussie kan ontstaan wanneer er duidelijk omliggende theoretische kaders voorhanden zijn, waarvan men in zijn onderzoek kan uitgaan of waartegen men zich juist kan afzetten. In mindere mate is iets dergelijks ook het geval bij de artikelen over *conversatie-analyse*, waarin wordt aangesloten bij de internationale trend om inzichten uit de taalhandelings-theorie en – vooral – de ethnomethodologie te benutten voor het ontleden en interpreteren van verschillende gesprekstypen. Nieuw op het congres was het thema *taalbeheersing in organisaties*. De bijdrage aan dit thema geven een indruk van de verheugende tendens om de produkten van het taalbeheersingsonderzoek ook buiten het moedertaalonderwijs, bij de overheid en in het bedrijfsleven, aftrek te doen vinden. Gebleven is de traditioneel grote belangstelling voor *taalvaardigheidsonderwijs* en *de problematiek van het toetsen van taalvaardigheid*.

De groepering van de artikelen in deze bundel in vijf hoofdthema's (Argumentatietheorie & Retorica, Conversatie-analyse & Sociolinguïstiek, Taalbeheersing & Psychologie, Taalbeheersingsonderwijs en Taalbeheersing in organisaties) komt overeen met die van de lezingen op het congres. Dat betekent niet dat de afzonderlijke bijdragen ook in dezelfde volgorde zijn